

Dolhamre gegn Svíþjóð

Dómur frá 8. júní 2010

Mál nr. 67/04

8. gr. Friðhelgi einkalífs og fjölskyldu

Börn. Aðgerðir barnaverndaryfirvalda. Ákvörðun um föstur. Aðgangur að gögnum.

1. Málsatvik

Kærandur eru Endre Dolhamre og Alma Dolhamre og þrjú börn þeirra. Þau eru öll sænskir ríkisborgarar. Endre Dolhamre fæddist árið 1952 í Svíþjóð. Alma Dolhamre fæddist í Líbanon og flutti til Svíþjóðar árið 1979 og fékk síðar sænskan ríkisborgararétt. Árið 1986 gengu þau í hjónaband. Á árunum 1988 til 1994 eignuðust þau þrjú börn sem einnig voru kærandur í málinu. Börnin eru tvítyngd og tala bæði sænsku og assýríska.

Í febrúar árið 1998 lét elsta barnið starfsfólk grunnskóla síns vita að hún, móðir hennar og systkini hennar tvö sættu ofbeldi af hendi Endre Dolhamre. Af þessum sökum hræddist hún að fara heim til sín. Félagsmálayfirvöld höfðu samband við Endre og Ölmu Dolhamre og eftir fundi með þeim var komist að þeirri niðurstöðu að ásakanir dóttur þeirra væru uppspuni. Árið 2001 tilkynnti systir Endre Dolhamre félagsmálayfirvöldum að elsta dóttir þeirra hefði haft uppi sömu ásakanir í garð föður síns í sín eyru.

Eftir að elsta dóttirin og móðir hennar slógust á almannafæri þegar sú fyrrnefnda reyndi að strjúka þurfti lögregla að hafa afskipti af mæðgunum. Elsta dóttirin lét sömu ásakanir falla við það tilefni. Þetta var einnig árið 2001. Daginn eftir atvikið ákváðu félagsmálayfirvöld að hefja rannsókn á málefnum fjölskyldunnar vegna allra barnanna þriggja. Endre og Alma Dolhamre höfnuðu öllum tillögum félagsmálayfirvalda um að börnin byggju annars staðar en hjá föður sínum á meðan málið væri rannsakað. Ákveðið var að elsta dóttirin yrði engu að síður flutt til fösturföreltra.

Fram kom í viðtölum við elstu dótturina að faðir hennar hefði misnotað hana kynferðislega frá þriggja ára aldri og barið hana margsinnis. Í kjölfar þessara ummæla hófst sakamálarannsókn á meintum brotum Endre Dolhamre.

Þann 9. október 2001 var ákveðið að taka öll þrjú börnin frá foreldrum sínum og setja þau í föstur á vegum stjórnvalda. Byggt var á upplýsingum frá elstu dótturinni þar sem fram kom að faðir hennar hafði misþyrmt henni og yngri systkinum hennar og að hann hefði ógnarstjórn á fjölskyldunni. Í ákvörðun stjórnvalda var m.a. byggt á því að foreldrarnir höfðu neitað félagsmálayfirvöldum að ræða við yngri börn þeirra. Ekki hafði tekist að ræða við foreldrana þar sem þau höfðu krafist þess að lögmaður þeirra yrði viðstaddur fundinn en sá hafði verið vant viðlátinn og gat því ekki komið til fundar. Endre og Alma Dolhamre mótmæltu ráðstöfunum harðlega.

Eftir nánari rannsókn töldu stjórnvöld að margt styddi frásögn elstu dóttur Endre og Ölmur. Framburður hennar þótti trúverðugur. Ljóst þótti að dóttirin átti við veruleg sálræn vandamál að stríða. Af viðtölum við yngri börnin tvö, dreng og stúlku, þótti ljóst að þau áttu við einhver sálræn vandamál að stríða og báru þess merki að þau hefðu sætt barsmíðum og voru hrædd við viðbrögð fullorðinna. Þau staðfestu í viðtölum að þau og elsta dóttirin hefðu orðið fyrir líkamlegu ofbeldi af hendi föður þeirra. Foreldrar þeirra höfnuðu þessum staðhæfingum og töldu að rannsóknin hefði ekki verið unnin á hlutlægan hátt.

Í febrúar 2002 komst dómstóll að þeirri niðurstöðu að börnin þrjú skyldu vera í föstri um nokkurn tíma. Vísað var til þeirra rannsókna sem unnar höfðu verið á ástandi barnanna og þeirrar hegðunar sem börnin höfðu sýnt. Niðurstöðunni var áfrýjað en í millitíðinni hafði saksóknari hætt rannsókn sinni á meintu kynferðislegu ofbeldi Endre Dolhamre enda hafði elsta dóttirin þá dregið frásögn sína hvað það varðaði að nokkru leyti til baka.

Á meðan frekari meðferð og rannsóknir á börnunum stóðu yfir áttu foreldrarnir m.a. samskipti við elstu dótturina í gegnum síma. Ljóst var orðið að dóttirin var orðin mjög meðvituð um gang málsins hvað hana og systkini hennar varðaði. Hún hafði við þetta tímamark gefið yfirlýsingar um að faðir hennar hefði aldrei misnotað hana og að hún þyrfti ekki á meðferð að halda.

Endre og Alma Dolhamre kærðu ákvörðun félagsmálayfirvalda um að viðhalda þeim ráðstöfunum sem giltu um börn þeirra. Þau kröfðust þess að fá börnin aftur eða a.m.k. fella niður allar takmarkanir á samskiptum þeirra við börnin. Þau héldu því fram að börnin hefðu orðið fyrir illri meðferð á meðferðarheimilinu sem þeim var komið fyrir á. Bentu þau á að yngri börnunum tveimur hafði ekki verið leyft að tala assýrísku við móður sína og að ættingjum þeirra úr móðurfjölskyldunni hefði ekki verið leyft að hafa samskipti við börnin. Þau kölluðu til sérfræðivitni sem gagnrýndu meðferð félagsmálayfirvalda. Einn sérfræðinganna vitnaði um að rannsóknina virtist hafa skort hlutleysi gagnvart foreldrunum. Á þessu stigi málsins voru börnin komin með nýjan réttargæslumann. Hann studdi kröfu foreldranna. Ljóst væri af samtölum hans við börnin að þau vildu fara aftur til foreldra sinna, lögregluskýrsla af elstu dótturinni væri gagnrýnisverð og enginn annar vitnisburður lægi fyrir um að foreldrar barnanna hefðu unnið þeim mein. Við munnlegan málflutning fyrir dómstólum var tekin skýrsla af elstu dótturinni. Þar bar hún að systir föður hennar hefði hvatt hana til að segja rangt til um framferði föður hennar gagnvart sér.

Dómstóll ákvað af þessum sökum að fella niðurstöðu félagsmálayfirvalda úr gildi og fyrirskipaði að börnin skyldu afhent foreldrum sínum. Áfrýjunardómstóll hlýddi á munnlega skýrslu systur Endre Dolhamre og ákvað eftir endurskoðun á málinu í heild sinni að snúa dómi undirréttar við. Öll börnin þrjú þyrfti að vernda fyrir áreiti heima fyrir. Áfrýjun foreldranna á þessari niðurstöðu var síðan hafnað.

Þann 10. september 2003 þurftu félagsmálayfirvöld á ný að taka ákvörðun um endurnýjun þeirra úrræða sem gripið hafði verið til vegna barnanna. Dómstóll féllst hins vegar á kröfu foreldranna um að fella ákvörðunina úr gildi og ákváðu félagsmálayfirvöld að áfrýja ekki niðurstöðunni til æðra dómstigs.

2. Meðferð málsins hjá Mannréttindadómstólum

Kæran

Kærendur byggðu á því að málsmeðferðin hefði verið ósanngjörn með margs konar hætti. Meðal annars hefðu yfirvöld ekki veitt aðgang að öllum gögnum máls. Þau töldu að brotin hefði verið 1. mgr. 6. gr. sáttmálans hvað þetta varðaði. Að sama skapi hefði 8. gr. verið brotin þar sem sænsk stjórnvöld hefðu tekið börnin í sína umsjá og haldið þeim og neitað foreldrunum að eiga samskipti við þau um langan tíma, þvert gegn hagsmunum barnanna og með þeim hætti rofið fjölskyldulíf þeirra.

Niðurstaða

Dómstóllinn benti á að sá þáttur sem varðaði 6. gr. sáttmálans væri nátengdur réttindum kæranda samkvæmt 8. gr. og væri rétt að skoða atvik málsins í heild út frá því hvort 8. gr. hefði verið brotin.

Dómstóllinn fjallaði annars vegar um ítrekaðar framlengingar á vistun barnanna hjá félagsmálayfirvöldum og hins vegar um takmarkanir á aðgangi foreldra þeirra og skyldmenna móður þeirra að þeim. Hvað varðaði fyrra atriðið tók dómstóllinn fram að réttur barna og foreldra til að umgangast hvert annað væri grundvallarréttur fjölskyldulífs. Takmarkanir á þessari umgengni væri röskun á réttinum sem tryggður væri í 8. gr. sáttmálans. Dómstóllinn efaðist ekki um að markmið röskunarinnar í tilviki kæranda hefði verið að vernda heilsu og siðferði og réttindi og frelsi barnanna. Aftur á móti þyrfti að meta hvort röskunin hefði verið nauðsynleg í lýðræðislegu samfélagi. Aðildarríkin hefðu vítt svigrúm til mats á því hvort nauðsynlegt væri að taka börn í föstur en dómstóllinn tæki mat þeirra til verulegrar endurskoðunar um frekari takmarkanir eins og takmarkanir á réttindum foreldra til að sinna hlutverki sínu og umgengni þeirra við börnin.

Dómstóllinn tók fram að ákvörðun stjórnvalda um að taka barn í föstur frá foreldrum sínum ætti að meginstefnu til að vera tímabundið úrræði sem ætti að fella niður um leið og unnt væri. Markmið slíkra ráðstafana ætti að vera að sjá svo um að barn og foreldri gætu búið saman. Ávallt yrði að vega og meta hagsmuni barnsins af því að vera í föstri og hins vegar foreldrisins að fá að vera aftur með barninu. Dómstóllinn tók fram að við þetta mat legði hann sérstaka áherslu á hagsmuni barnsins gagnvart hagsmunum foreldrisins.

Dómstóllinn taldi að í ljósi þeirra ásakana sem elsta dóttir Endre og Ölmú Dolhamre lét fram í upphafi málsins hefði verið réttlæt看legt fyrir félagsmálayfirvöld að grípa til ráðstafana. Benti dómstóllinn sérstaklega á að elsta dóttirin hafði áður sett fram slíkar ásanir. Þegar ár var liðið frá dvöl barnanna þriggja á meðferðarheimili félagsmálayfirvalda voru enn uppi grunsemdir um að ekki hefði allt verið með felldu í fjölskyldulífi Dolhamre-fjölskyldunnar og taldi dómstóllinn að ekki hefði

verið athugavert að viðhalda þeim ráðstöfunum sem félagsmálayfirvöld höfðu gripið til. Dómstóllinn vísaði í þessu samhengi til þess að foreldrarnir sjálfir hefðu hagað sér með nokkrum ólíkindum enda höfðu þau fyrst neitað að eiga samskipti við börnin og mætt síðan óboðin og án fyrirvara á meðferðarheimilið. Slík hegðun hefði ekki verið hagsmunum barnanna fyrir bestu enda hefði heimsóknin endað með þvílíkum ósköpum að kalla hefði þurft út lögreglu til að ljúka henni.

Dómstóllinn tók fram að þrátt fyrir að 8. gr. sáttmálans gerði ekki kröfu um tiltekna málsmeðferð vegna ákvarðana af þessum toga yrði hún að vera sanngjörn og foreldrar og börn þeirra yrðu að eiga möguleika á að taka þátt í henni. Af þessum sökum væri mikilvægt að foreldrar gætu fengið aðgang að upplýsingum sem stjórnvöld byggðu ákvarðanir sínar á svo að þeir geti andmælt og sett fram gagnstæð sjónarmið um hæfni sína til að sjá um börn sín. Í tilviki Dolhamre-fjölskyldunnar hefði málsmeðferð fyrir dómstólum verið munnleg og báðir aðilar hefðu haft færi á að kalla fyrir vitni. Elsta dóttirin hefði m.a. verið kölluð til vitnis. Öll gögn sem annar aðili málsins hefði lagt fram hefðu verið kynnt hinum aðilanum. Dómstóllinn benti á að í lok málsins hefði verið fallist á kröfur kærenda.

Í ljósi alls þessa og svigrúms aðildarríkjanna til mats taldi dómstólsins að ekki hefði verið brotið gegn réttindum kærenda á grundvelli 8. gr. með því að framlengja þær fósturráðstafanir sem gripið hafði verið til vegna barna Dolhamre-fjölskyldunnar.

Hvað varðaði takmarkanir á samskiptum barnanna við foreldra sína tók dómstóllinn fram að þegar börn væru tekin úr umsjón foreldra sinna yrðu að vera sterk rök til að takmarka umgengni foreldranna enda væru þá fjölskyldutengsl milli foreldra og ungra barna þeirra algjörlega rofin. Einungis mætti slíta þessi tengsl að öllu leyti við mjög sérstakar aðstæður.

Dómstóllinn tók fram að varðandi elstu dótturina hefðu foreldrarnir í raun aldrei verið sviptir rétti til að umgangast hana heldur virtist takmörkunin hafa verið til komin vegna óska dótturinnar. Einnig bentu gögn málsins til þess að einhver samskipti hefðu átt sér stað en að öðru leyti hefðu foreldrarnir neitað að hitta dótturina. Af þessum sökum taldi dómstóllinn að skortur á samskiptum milli foreldranna og elstu dótturinnar væri ekki afleiðing af broti á 8. gr. sáttmálans.

Aftur á móti þótti ljóst að stjórnvöld hefðu takmarkað umgengni foreldranna við yngri börnin tvö. Dómstólnum þótti samt ljóst að þessar aðgerðir hefðu haft það markmið að sameina fjölskylduna og benti á að foreldrarnir hefðu reglulega fengið skýrslur um líðan barnanna. Ekki hefði verið tekið fyrir öll tengsl foreldranna við börnin og stjórnvöld hefðu ekki haft fyrirætlanir um slíkt. Þrátt fyrir að á tímabili hefðu takmarkanir á samskiptum barna við foreldra orðið verulega miklar þá hefðu þær m.a. komið til vegna þess að samskiptin höfðu þá valdið börnunum miklu hugarangri. Dómstóllinn tók undir það mat félagsmálayfirvalda að foreldrarnir virtust ekki hafa getað forgangsraðað hagsmunum barnanna framár sínum eigin. Því hefðu ráðstafanirnar verið réttlætanlegar.

Dómstóllinn taldi af þessum sökum að ráðstafanirnar hefðu í heild stefnt að því að vernda hagsmuni barnanna og að ekki hefði verið brotið gegn 8. gr. sáttmálans með þeim.